

Wstęp

Instytucja interwencji ubocznej funkcjonująca w prawie nowożytnym od XIX w. ma istotne znaczenie dla umożliwienia udziału w toczącym się procesie cywilnym tym podmiotom, w stosunku do których wynik toczącego się procesu może wywołać jakiś skutek prawny. Rozpatrywanie przez sąd spraw cywilnych coraz częściej powoduje, że oprócz podmiotów spornych stosunków prawnych, włączają się także inne podmioty, których sfera chronionych praw w sposób bezpośredni lub pośredni może zostać wydanym przez sąd orzeczeniem dotknięta, mimo że proces cywilny oparty jest na zasadzie dwustronności i w zasadzie wynik procesu nie wywiera bezpośrednich skutków na sytuację prawną osób trzecich. Zdarzają się sytuacje, gdy ze względu na stosunki łączące osobę trzecią z jedną ze stron, wynik procesu może wpłynąć na sytuację prawną tej osoby w sposób korzystny lub niekorzystny, w związku z czym osoba ta ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron. Celem ochrony interesu prawnego tych osób ustawodawca stworzył instytucję interwencji ubocznej, która uregulowana jest w kodeksie postępowania cywilnego. Interwencja uboczna, będąc instytucją procesu cywilnego, jest najszerszą formą udziału osoby trzeciej celem uzyskania skutków prawnych wynikających ze stosunków prawnych wiążących ją z jedną ze stron. Ustawodawca w kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r. przyjął obie formy interwencji ubocznej – samoistną i niesamoistną recypując regulacje zawarte we wcześniejszym kodeksie postępowania cywilnego.

Co prawda interwencja uboczna była przedmiotem zainteresowania i opracowań¹, jednak wciąż pozostają wątpliwości wynikające z teoretycznych założeń i praktycznego stosowania instytucji. Dotyczą one zarówno rozumienia interesu prawnego interwenienta ubocznego, dopuszczalności zastosowania tej instytucji czy znaczenia skutku interwencyjnego. Celem opracowania będzie kompleksowe ujęcie instytucji interwencji ubocznej w oparciu o wypowiedzi doktryny i orzecznictwo i przedstawienie problematyki interwencji ubocznej, której zgłoszenie nie jest celem samym w sobie, a zapewnia

¹ A. Janowicz, O interwencji tzw. ubocznej w procesie cywilnym, Warszawa 1882, s. 8–23; F.K. Fierich, w: A. Bálasits, F.K. Fierich, Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna, t. 1. Nauki wstępne i rzecz o sądach cywilnych, Kraków 1898–1901, s. 371–374 i t. 2, cz. 1. Rzecz o stronach i zastępcach, Kraków 1905, s. 51–57; J. Korzonek, Interwencja uboczna, w: Przyczynki do polskiego procesu cywilnego, Kraków 1931; F.K. Fierich, Interwencja uboczna w świetle teorii o stosunku procesowym, Kraków 1903; Z. Wusatowski, Interwencja uboczna w kodeksie postępowania cywilnego, GP 1932, Nr 7; S. Gołqb, Interwencja uboczna, Pal. 1934, Nr 6–9; Z. Hahn, Charakter prawny stanowiska interwenienta ubocznego w procesie cywilnym, PS 1938, Nr 10; J. Klimkowicz, Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1972.

ochronę interesu prawnego osoby trzeciej, która realizuje się w podejmowanych przez sąd czynnościach jurysdykcyjnych.

Zakres rozważań wyznacza instytucja interwencji ubocznej i dopuszczalność czy zasadność jej wykorzystania na gruncie procesu, co wpisuje się w udział osób trzecich, jako założenie strukturalne procesu cywilnego³. Ta forma udziału osób trzecich ma silny wpływ na sposób, ale i skuteczność ochrony prawnej udzielanej stronom w procesie. Dopuszczalność udziału osób trzecich rzutuje także na interpretację poszczególnych przepisów procesowych. Zapewnienie tej formy udziału zmierza do udzielenia pomocy jednej ze stron procesu, co najłatwiej i najwidoczniej istnieje w formie instytucji interwencji ubocznej, pomoc ta jest wypadkową podjęcia decyzji o działaniu we własnym interesie, wykorzystując instytucję zasadniczo uregulowaną w przepisie art. 76 KPC. Osoby trzecie nie są stronami procesu, dlatego nie są związane tym wyrokiem, jednak w wielu sytuacjach ze względu na złożony charakter stosunków prawnych występują wzajemnie powiązane na płaszczyźnie materialnoprawnej uzasadniające ich udział w postępowaniu cywilnym.

Proces cywilny oparty jest na zasadzie dwustronności niezależnie od wielości występujących w nim podmiotów⁴. Z jednej strony to powód, jako gospodarz postępowania jest jego dysponentem i decyduje o zakresie podmiotowym orzeczenia, z drugiej zaś strony orzeczenie wydane w postępowaniu cywilnym skutkuje nie tylko wobec stron, ale często także wobec osób trzecich, które muszą mieć możliwość w sytuacji posiadania interesu prawnego przyłączenia się do takiego postępowania. Powstaje wiele wątpliwości dotyczących znaczenia praktycznego tej instytucji ze względu na pożyteczność tej instytucji i potrzebę jej utrzymania. Przede wszystkim sam zakres dokonywanych przez interwenienta czynności w świetle prekluzji dowodowej budzi wiele wątpliwości.

W związku z faktem, że realizacja celu postępowania cywilnego, polegająca na zapewnieniu odpowiedniej ochrony prawnej tym podmiotom, które jej poszukują, nie jest przeprowadzana w sposób bezwzględny, zapewnienie udziału osoby trzeciej, jako interwenienta ubocznego wzmacnia tą ochronę i zmierza do realizacji efektywności postępowania cywilnego⁵. Wskazuje się, że państwo musi zagwarantować sądową ochronę praw podmiotowych na takim poziomie, aby była ona efektywna⁶. Efektywna ochrona są-

³ Szerzej P. Rylski, Udział osób trzecich w procesie cywilnym – perspektywa kodyfikacyjna, w: K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, Warszawa 2014, s. 105 i n.; J. Studzińska, Środki i skuteczność ochrony osób trzecich w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, w: A. Klich, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Współczesne problemy postępowania cywilnego*, Toruń 2015, s. 87–120; J. Studzińska, Znaczenie udziału osób trzecich w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, w: D. Gil, E. Kruk (red.), *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, t. 2, Lublin 2015, s. 137–163.

⁴ Szerzej na ten temat P. Rylski, Udział osób trzecich, s. 105 i n.

⁵ Szerzej T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, PS 2005, Nr 10, s. 55 i n.

⁶ Tak m.in. M. Sawczuk, O efektywności socjalistycznego postępowania cywilnego, w: *Z zagadnień prawa procesowego cywilnego*. Księga pamiątkowa ku czci profesora Władysława Sie-

dowa może być rozpatrywana na różnych płaszczyznach. Jednak niezależnie od przyjęcia kryterium zainteresowania najistotniejszy pozostaje rezultat ochrony sądowej, czyli osiągnięcie celu postępowania w najlepszy z możliwych i wydajnych sposobów. Udział osób trzecich w cywilnym postępowaniu procesowym jest jednym z czynników sprzyjających zapewnieniu lepszej efektywności ochrony sądowej. Sposób, w jakim omawiane kategorie podmiotów przyczyniają się do osiągnięcia zamierzonego celu, zależy jest od przyczyny, ze względu na którą wstępują one do postępowania, a w szczególności – od rodzaju interesów prawnych, w ochronie których działają. Sposób, w jakim osoby trzecie przyczyniają się do osiągnięcia zamierzonego celu zależy od przyczyny, ze względu na którą decydują się wstąpić do postępowania i od rodzaju ich interesów prawnych. Zazwyczaj są one tożsame z interesem jednej ze stron postępowania. W takim przypadku, pomagając sobie i tejże stronie poprzez korzystanie z wielu przysługujących im uprawnień procesowych, sprzyjają sprawnemu, szybkiemu i efektywnemu przebiegowi cywilnego postępowania procesowego. Może wystąpić także sytuacja, gdy interesy osób trzecich są różne od interesu jednej ze stron postępowania. W takim przypadku, kosztem sprawności i szybkości postępowania, ustawodawca dopuszcza ich udział i, przyznając im wpływ na bieg postępowania toczącego się pomiędzy innymi podmiotami, zapewnia uzyskanie efektywnej ochrony sądowej.

Celem zapewnienia realizacji takiego celu służy wyposażenie interwenienta ubocznego w możliwość korzystania z przysługujących mu środków obrony. Udział interwenienta ubocznego gwarantuje bardziej efektywną ochronę sądową, realizującą się poprzez osobiste uczestnictwo w sprawie cywilnej toczącej się pomiędzy innymi osobami, i wspierania strony, u boku której działa, co w konsekwencji prowadzi do osiągnięcia celu procesu cywilnego w najlepszy z możliwych sposobów. Osoba trzecia, która zajmuje stanowisko interwenienta ubocznego w sprawie cywilnej, może nie tylko działać i przez to udzielać pomocy stronie, do której przystąpiła, m.in. poprzez zgłaszanie zarzutów, zaprzeczanie informacjom podanym jako uzasadnienie żądania czy też zarzutów przeciwnika procesowego strony.

Podstawową przesłanką dopuszczalności wstąpienia do toczącego się procesu osoby trzeciej w charakterze interwenienta ubocznego jest posiadanie interesu prawnego tego rodzaju, by strona sporu, do której chce przystąpić, wygrała proces, co wpłynie w sposób pośredni lub bezpośredni na godną ochrony sferę prawną. W tym celu ustawodawca przyznał zgłaszającemu interwencję dobrodziejstwo omawianej instytucji, by tym samym poprzez swój udział w postępowaniu w pewnym stopniu kształtował jego przebieg i poprzez to w swoisty sposób kontrolował czynności strony, do której przystępuje, z punktu widzenia celowości i merytorycznej poprawności.

dleckiego, SC 1975, t. XXV, s. 257–265; W. Siedlecki, O usprawnienie i zwiększenie efektywności sądowego postępowania cywilnego, NP 1979, Nr 4, s. 10 i n.; P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości postępowania cywilnego z uwzględnieniem znaczenia zasady koncentracji materiału procesowego (zagadnienia wybrane), Rej. 2002, Nr 11, s. 137–160; T. Ereciński, K. Weitz, Efektywność ochrony prawnej, s. 55 i n.

W pracy wykorzystano przede wszystkim metodę dogmatyczną. Opiera się na regulacji prawnej postępowania cywilnego i założeniach teoretycznych, przy wykorzystaniu metod wykładni prawa. Jednakże ze względu na praktyczny wymiar instytucji interwencji ubocznej niezwykle istotne znaczenie ma jurisprudencja wskazująca na zalety, jak i ułomności regulacji prawnej. Dlatego uwzględniono także analizę orzecznictwa Sądu Najwyższego. W szczególności dotyczy to zagadnień podmiotowych związanych z uczestnictwem w postępowaniu cywilnym interwenta ubocznego, dopuszczalności bądź nie brania przez niego udziału w poszczególnych rodzajach postępowań i dokonywania przez niego czynności procesowych. Uzupełniająco wykorzystano elementy metody prawnoporównawczej⁷ oraz historycznoprawnej, która pozwala na zaakcentowanie kulturowego zakorzenienia interwencji ubocznej w europejskich systemach prawnych, co pozwoli na właściwe rozumienie regulacji interwencji ubocznej w polskim procesie prawnym.

Celem opracowania jest całościowe omówienie problematyki interwencji ubocznej. Dlatego rozważania dotyczyć będą najbardziej problematycznych aspektów, tj. modelu prawnego interwencji ubocznej oraz jej celu, przedmiotu procesu interwencyjnego, przesłanek jego dopuszczalności, pojęcia interesu prawnego interwenta ubocznego, wszczęcia i sposobów zakończenia interwencji ubocznej, statusu prawnego interwenta ubocznego i czynności procesowych dokonywanych w ramach jego uprawnień, istoty i znaczenia skutku interwencyjnego.

W Rozdziale I wskazano na *ratio legis* wprowadzenia instytucji interwencji ubocznej, który wyznaczył dla niej ustawodawca, ale także inne funkcje tej instytucji. W związku z tym podkreślono także funkcje interwencji ubocznej zmierzające do ochrony interesu własnego samego interwenta ubocznego, ekonomii procesowej i realizacji zasady prawdy, a przede wszystkim funkcję ochronną interesów strony. Z racji faktu, że postępowanie cywilne postrzegane jest jako swego rodzaju porządek, jego przebieg i cel wyznaczają przyjęte zasady organizacji ustrojowej i funkcjonalnej postępowania cywilnego. U podstaw tych zasad czy wręcz ponad nimi istnieją jednak wartości, które są pierwotnym ich źródłem. Dlatego dla rozważań o instytucji interwencji ubocznej istotne znaczenie ma wskazanie jak wpisuje się ona w zasady postępowania cywilnego i zmierza do zapewnienia ich realizacji.

Rozdział II zawiera rys historyczny kształtowania się instytucji interwencji ubocznej w polskim procesie cywilnym, co pozwala zrozumieć założenia instytucji i zasadność takiego jej ukształtowania. Przedstawiono także regulacje systemu germańskiego i romańskiego celem uwypuklenia różnic i podobieństw ukształtowania tej instytucji w in-

⁷ Jak wskazuje *J. Langrod* (w: Kilka uwag metodologicznych o porywnywaniu w nauce prawa, Warszawa 1959, s. 15 i n.), badania prawnoporównawcze, szczególnie w ujęciu funkcjonalnym, uwzględniające obce rozwiązania i instytucje prawne są istotne dla poznania własnych rozwiązań i instytucji w dziedzinie tak bliskiej życiu, jaką jest umiejętne wykorzystywanie środków prawnych dla ochrony należnych podmiotom cywilnym praw.

nych systemach prawnych. Tym samym wyjaśniony zostaje model interwencji ubocznej przyjęty na gruncie ustawodawstwa polskiego.

Rozdział III zawiera szczegółowe omówienie przesłanek, właściwych wyłącznie dla instytucji interwencji ubocznej takich jak: istnienie postępowania w sprawie, zachowanie terminu, zgłoszenie wniosku o wstąpienie do sprawy przez uprawniony podmiot, przystąpienie do jednej ze stron postępowania oraz interes prawny. Są one o tyle istotne, że umożliwiają interwenientowi ubocznemu realizację jego interesu prawnego.

Rozdział IV poświęcony jest tylko jednej z przesłanek interwencji ubocznej, jaką jest interes prawny z racji faktu, że jego istnienie warunkuje dopuszczalność skorzystania z tej instytucji. W związku z czym podjęto próbę zdefiniowania, czym jest interes prawny interwenienta ubocznego. Wskazano także na rozróżnienie pojęcia interes prawny bezpośredni a interes prawny pośredni oraz jakie ma skutki legitymowanie się interwenienta ubocznego jedynie interesem ekonomicznym lub faktycznym. Dokonano także typologii wypadków interesu prawnego interwenienta ubocznego, który może przybrać postać skutku prawnego bezpośredniego, tj. rozszerzonej prawomocności wyroku czy skutku wykonalności orzeczenia.

W rozdziale V wskazano na rozróżnienie dwóch typów interwencji ubocznej, tj. interwencji ubocznej samoistnej i niesamoistnej. Jest to o tyle istotne, że warunkuje zakres czynności procesowych dokonywanych przez interwenienta ubocznego i jego status.

Rozdział VI dotyczy aspektu podmiotowego interwencji ubocznej poprzez odniesienie się do pojęcia osoby trzeciej w toku procesu cywilnego. Wskazano także na różne aspekty kształtowania zakresu podmiotowego omawiając także wielość interwenientów i wiążące się z tym skutki prawne. Rozważania dotyczą także atrybutów interwenienta ubocznego warunkujących skuteczność czynności procesowych w toku postępowania, tj. zdolność sądową interwenienta ubocznego, zdolność procesową interwenienta ubocznego czy zdolność postulacyjną interwenienta ubocznego. Przedstawiono także zagadnienia wiążące się z reprezentacją interesów interwenienta ubocznego przez pełnomocnika oraz dopuszczalność ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla interwenienta ubocznego.

W rozdziale VII omówiono zakres przedmiotowy interwencji ubocznej. Ustawodawca, co prawda wprost nie ograniczył spraw, w których interwenient uboczny może występować, jednak praktyka wskazuje na pewne ograniczenia bądź wątpliwości w tym zakresie. Przykładem takich postępowań są postępowania w sprawach o prawa akta stanu. Przedstawione zostanie uprawnienie do zgłoszenia interwencji ubocznej – forma przystąpienia interwenienta ubocznego w toczącym się procesie cywilnym, a także przypozwanie, jako forma wstąpienia interwenienta ubocznego. Zasadnym jest również przedstawienie koncepcji roszczenia interwencyjnego.

Rozdział VIII w całości poświęcony będzie opozycji – czyli formie sprzeciwu, który może zgłosić każda ze stron, przeciwko wstąpieniu interwenienta do procesu. Jest to o tyle istotne, że skuteczne zgłoszenie opozycji może unicestwić udział interwenienta ubocznego w toczącym się procesie cywilnym. Przedstawione zostaną także wątpliwości dotyczące dopuszczalności badania przez sąd z urzędu przesłanek interwencji ubocz-

nej i interesu prawnego interwenienta ubocznego. Omówione zostaną także inne sposoby zakończenia interwencji ubocznej, tj. zwrot pisma procesowego zawierającego interwencję uboczną, cofnięcie interwencji ubocznej czy utratę zdolności sądowej interwenienta ubocznego.

W rozdziale IX przedstawiono zagadnienia wiążące się ze statusem prawnym interwenienta ubocznego. Przede wszystkim wskazano koncepcje dotyczące statusu prawnego interwenienta kształtujące się w doktrynie i uzasadniające jego udział w postępowaniu. Pojawiają się tu pewne wątpliwości dotyczące dokonywania czynności sprzecznych z tymi strony czy dopuszczalności korzystania z nadzwyczajnych środków zaskarżenia w sytuacji, gdy interwenient uboczny wcześniej nie brał udziału w postępowaniu. Stanowisko interwenienta ubocznego jest stanowiskiem podobnym do tego, jakie zajmują obie strony w zakresie dokonywania czynności procesowych⁸. Objawia się to możliwością wprowadzania środków dowodowych, wywodów prawnych i dokonywania innych czynności procesowych na rozprawie, przez co staje się uczestnikiem sporu. Skoro to strony toczące się postępowania toczą spór i one są dysponentami czynności procesowych, przysługuje im prawo „kontrolowania” czynności procesowych interwenienta. W literaturze nazywa się zwykle interwenienta ubocznego pomocnikiem i kontrolerem strony⁹. Pomocnikiem – ponieważ czynnościami swymi interwenient uboczny ma współdziałać ze stroną, do której przystąpił, w celu uzyskania korzystnego dla niej rozstrzygnięcia sprawy. Kontrolerem – ponieważ interwenient uboczny dla ochrony własnego interesu prawnego może czuwać i kontrolować, czy strona prowadzi należyłą obronę i zgłasza wszystkie przysługujące jej zarzuty przeciwko żądaniom i twierdzeniom strony przeciwnej, a w razie potrzeby może zgłaszać je za stronę, gdy ta nie prowadzi należytej obrony. Interwenient jest swoistym *alter ego* strony, do której przystępuje, gdyż zauważywszy zaniechanie przez stronę któregoś środka obronnego, w tym skorzystania ze środka dowodowego, mogącego wywrzeć wpływ na pomyślny wynik sporu, może wystąpić z uzupełnieniem spostrzeżonych niedokładności i działać w miejscu strony niesumienne lub niedbale postępującej i stanowi razem z interwenientem jedną stronę, powoda lub pozwanego. Jednakże, gdy wyrok oddziaływa także na prawa lub obowiązki interwenienta, nie może zostać ograniczony do roli doradcy lub pomocnika. A jeśli interwenient skutecznie ma przestrzegać swojego prawa, musi mieć swobodę korzystania z takich środków obrony i środków dowodowych i zapewnione reguły działania należne stronie¹⁰.

⁸ Szerzej zob. J. Klimkowicz, *Interwencja uboczna*, s. 116; rozróżnić należy w tym zakresie interwencję uboczną samoistną, kiedy interwenient uboczny może dokonywać czynności procesowych takich jak strona, a nawet sprzecznych z tymi strony od interwencji ubocznej niesamoistnej, gdy osoba trzecia może dokonywać czynności procesowych niesprzecznych z tymi strony.

⁹ Tak K. Weitz, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 235.

¹⁰ A. Janowicz, *O interwencji tzw. ubocznej*, s. 74.

Rozdział X ma szczególne znaczenie, gdyż będzie miał na celu szczegółowe omówienie skutków interwencji ubocznej, zarówno wewnętrznych – obejmujących przede wszystkim uprawnienia interwenienta ubocznego, jak i zewnętrznych – zarzut *exceptio male gestii processus* – czyli zarzut prowadzenia procesu w sposób wadliwy przez stronę. Zostanie zdefiniowany skutek interwencyjny w aspekcie prawomocności orzeczenia i zakresu powagi rzeczy osądzonej. Przedstawiona zostanie istota skutku interwencyjnego oraz działanie skutku interwencyjnego. Wskazane zostaną zarzuty podnieszone w ramach *exceptio male gestium*, które mają istotne znaczenie dla osiągnięcia skutku prawnego dla interwenienta ubocznego.

W rozdziale XI szczegółowo przedstawiono istotne aspekty kosztów interwencji ubocznej. Zwrócono uwagę na nieuregulowane wprost praktyczne zagadnienia powodujące trudności jak jednoczesne wniesienie interwencji ubocznej i dokonanie czynności procesowej a wysokość opłaty sądowej, prawidłowe uiszczenie opłaty przez interwenienta ubocznego i skutki braku dokonania tej czynności procesowej. Omówiono także zasadę zawinienia przy ponoszeniu kosztów postępowania cywilnego przez interwenienta ubocznego oraz prawo domagania się zwrotu kosztów przez interwenienta ubocznego (art. 107 KPC). Zwrócono uwagę także na zgłoszenie interwencji ubocznej przez kilka osób a problem należytego opłacenia pism procesowych. Przedstawiono także zagadnienia dotyczące interwenienta ubocznego a konieczności wnoszenia kaucji aktorycznej.

W ostatnim rozdziale wskazano na zagadnienia interwencji ubocznej w aspekcie modyfikacji podmiotowych wpływających na tok procesu cywilnego. Zwrócono przede wszystkim uwagę na wzajemne relacje interwencji ubocznej i interwencji głównej oraz przekształceń podmiotowych procesu (art. 194–196 KPC). Istotnym problemem jest sukcesja podmiotowa interwenienta ubocznego i zbycie przedmiotu procesu. Z punktu widzenia realizacji celu procesu cywilnego jest wstąpienie interwenienta ubocznego w miejsce strony, co może zapewnić efektywność udzielenia ochrony prawnej.

W książce uwzględniono stan prawny, literaturę i orzecznictwo na dzień 30 listopada 2018 r.